

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра дошкільної та спеціальної освіти**

**СТВОРЕННЯ СЕНСОРНО-
ЗБАГАЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ:**

**Методичні рекомендації
до організації самостійної роботи**

для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта

**Мукачєво
МДУ 2024**

УДК 37.091.2:159.93:37.015.311-053.3(072)(075.8) С80

*Розглянуто та рекомендовано до друку
Науково-методичною радою Мукачівського
державного університету
протокол № 1 від 22 серпня 2024 р.
Розглянуто та схвалено на засіданні
кафедри дошкільної та спеціальної освіти
протокол № 15 від 21 червня 2024 р.*

Укладачі

Попович О. М. – доктор педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету МДУ.

Граб О. В. – асистент кафедри дошкільної та
спеціальної освіти МДУ.

Рецензент

Атрощенко Т.О. – доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту МДУ

**С80 Створення сенсорно-збагаченого середовища
для дітей раннього віку:** методичні рекомендації до
організації самостійної роботи для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності
012 Дошкільна освіта /укладачі О. М. Попович, О. В. Граб.
Мукачево: МДУ, 2024. 74 с. (1,78 др. арк.)

У навчальному виданні окреслено програмовий зміст
навчальної дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого
середовища для дітей раннього віку»; запропоновано
завдання для самостійної роботи здобувачів та критерії їх
оцінювання; подано орієнтовний перелік тестових завдань та
список рекомендованої літератури.

Видання адресовано здобувачам першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм
навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта.

© О. М. Попович, О. В. Граб, 2024

© МДУ, 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Програмовий зміст навчальної дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку».....	7
Методичні вказівки щодо забезпечення самостійної роботи здобувачів.....	29
Зміст самостійної роботи здобувачів.....	36
Контрольні і домашні завдання для СРС.....	42
Питання та завдання для самоконтролю та контролю досягнутих результатів навчання	46
Нормативно-правова база.....	67
Перелік рекомендованих джерел.....	68

ПЕРЕДМОВА

Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи здобувачів, посилення значення роботи професорсько-викладацького складу, керівництва ЗВО, факультетів і кафедр щодо розвитку навичок самостійної роботи здобувачів, стимулювання професійного зростання здобувачів, виховання їхньої творчої активності.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є складником освітнього процесу і важливим засобом опанування змісту навчальної дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку». Це навчальна діяльність здобувача, в процесі якої заплановані завдання виконуються під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Метою самостійної роботи є системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у здобувачів самостійності у здобутті і поглибленні знань як риси характеру, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності майбутніх фахівців на світовому ринку праці.

Самостійна робота необхідна не лише для оволодіння змістом навчальної дисципліни, але й для формування здатності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення й вихід із проблемних ситуацій тощо. Вона дозволяє опанувати навички навчальної, наукової та професійної діяльності, сприяє поглибленню й розширенню знань, розвитку пізнавальних здібностей.

Самостійна робота спрямована на досягнення запланованих освітньою програмою результатів навчання, а також на формування здатностей у навчальній, науковій, майбутній професійній діяльності, на оволодіння досвідом творчої, дослідницької, соціально значущої діяльності.

Тематика самостійної роботи базується на програмовому змісті навчальної дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку», враховується його специфіка та рівень складності окремих тем, їхня інформаційна забезпеченість.

Метою надання методичних рекомендацій до організації самостійної роботи з дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку» є допомога майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти оволодіти механізмами самостійної роботи за програмою, визначити її особливості, актуалізувати розвиток

професійно значущих особистих здібностей та
вмінь.

ПРОГРАМОВИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ СТВОРЕННЯ СЕНСОРНО- ЗБАГАЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК В ЕПОХУ РАНЬОГО ДИТИНСТВА

Тема 1. Періодизація психічного розвитку в епоху раннього дитинства

Порівняльна періодизація психічного розвитку і психопатологічної симптоматики в дитинстві. Вік немовляти – від народження до одного року; в ньому виокремлюють період новонародженості – приблизно 4-6 тижнів після народження. Завершення цього періоду знаменує виникнення комплексу поживлення – встановлення соціального контакту з матір'ю. Вік раннього дитинства – один-три роки; в цьому віці є такі періоди: 1) період домовленнєвого розвитку (від 1 до 1,5 року); 2) період мовленнєвого розвитку (від 1,5 до 3 років). Поняття про пренатальний онтогенез. Пренатальний ріст і розвиток. Ембріональний період (пренейт). Фетальний період.

Тенденції пренатального розвитку і вплив середовища на пренейт. Критичні періоди

пренатального розвитку. Тератогени та їх дія.

Дія на плід деяких захворювань матері під час вагітності; лікарські препарати і хімічні речовини, що впливають на хід пренатального розвитку.

Тема 2. Психічний розвиток дитини раннього віку

Психічний розвиток новонародженої дитини. Результатом першого досвіду спілкування новонародженого із близькими дорослими виступає поява в нього потреби у спілкуванні і співробітництві з дорослими. Формується важливе новоутворення – «комплекс пожвавлення». У дитини виникають перші соціальні потреби у пізнанні та спілкуванні, тісне переплетення яких задовольняється за допомогою «комплексу пожвавлення». Потреба малюка у спілкуванні реалізується у безпосередньо-емоційному спілкуванні як провідній діяльності немовлячого віку. Поява «комплексу пожвавлення» як першої форми соціальної поведінки дитини свідчить про завершення періоду новонародженості й про початок віку немовляти. Найважливіші надбання у психічному розвитку новонародженого: набуття перших соціальних ознак на основі досвіду безпосереднього емоційного спілкування з дорослим; закріплення специфічного людського біоритму нічного сну та періоду денної активності; початок формування перших

соціальних потреб у пізнанні та спілкуванні; закладання основ формування людської поведінки (зорове й слухове зосередження на обличчі дорослого, перша соціальна емоція – посмішка); органи чуття розвиваються швидше рухового апарату; зародження і розвиток першої форми поведінки – комплексу поживлення.

Психічний розвиток дитини першого року життя. Грудний період (період від моменту народження до кінця 1-го року життя). Основними досягненнями психічного розвитку в немовлячому віці: поява зорово-рухових координацій, спостерігається вирівнювання у розвитку органів чуття та опорно-рухового апарату; виникають предметні маніпуляції, операційною стороною яких виступає дія хапання, а мотиваційною – потреба у пізнанні та активності; спілкування з дорослим вплітається у маніпулятивну діяльність з предметами; розширюється самостійність дитини у пересуванні й пізнанні, з'являється перше «передособистісне» новоутворення – активність; у сфері пізнавальних процесів виникає уявлення про предмет зі стійкими властивостями; розвиток пам'яті розширює межі досвіду дитини та починає його формувати; з'являються перші прояви наочно-дійового мислення, починається оволодіння пасивним та активним мовленням.

Тема 3. Аналіз підходів до класифікації методів педагогічної діагностики. Спостереження та його різновиди

Методи педагогічної діагностики розподіляють на дві групи:

1. Методи спостереження, експеримент, тести, аналіз продуктів діяльності, опитування, математичне моделювання, статистичний аналіз.

2. Методи описові (гуманітарні): включене спостереження, емпатійне вчування, ідентифікація, бесіда-діалог.

Типологія методів за цільовим призначенням: 1. Описові, до яких, перш за все, відносять спостереження, бесіди, анкетування, опитування, інтерв'ю, аналіз результатів діяльності, контент-аналіз. 2. Оцінно-вимірвальні, які дозволяють отримувати відносно точні кількісні і якісні характеристики психологічних властивостей, що вивчаються: проєктивні, процесуальні, критерійно-орієнтовані тести, тести станів і властивостей тощо. 3. Пояснювальні, до яких переважно відносять метод експериментального дослідження.

Спостереження та його різновиди. Мета спостереження визначається загальними завданнями та гіпотезами дослідження, мета визначає тип спостереження – чи буде воно безперервним або дискретним, фронтальним або вибіркоvim тощо. У процесі первинних

спостережень для реєстрації отримуваних даних найбільш ефективно використання не складених наперед протоколів, а розгорнутих і впорядкованих (більш менш) записів у щоденниках. Залежно від кількості одиниць спостережуваного об'єкту розрізняють суцільне, вибіркоче і випадкове спостереження.

Суцільне спостереження припускає фіксацію і подальший аналіз розширеної кількості показників, що вивчаються.

Вибіркове спостереження – спостереження, при якому обстеженню і фіксації підлягають не всі одиниці групи, що вивчається, а тільки їх певна частина, достатня для отримання узагальнених статистичних характеристик.

Випадкове спостереження – спостереження, що характеризується отриманням несподіваної, не передбаченої програмою дослідження інформації.

За показниками часу реєстрації фактів розрізняють: 1) систематичні (поточні, безперервні) спостереження; 2) парціальні спостереження, які, у свою чергу, підрозділяють на одноразові і періодичні.

Систематичне спостереження здійснюється за наперед розробленим планом вивчення суб'єкта протягом певного часу з метою виявлення у нього певних психологічних характеристик, властивостей тощо. Останніми роками достатньо

поширеним у діагностичній практиці виступає моніторинг (від лат. monitor – застережний), в широкому сенсі трактував як спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю або прогнозу.

Парціальне спостереження – це короткострокове за періодичністю і тривалістю часових витрат, вибіркове за показниками, що фіксуються. Залежно від положення спостерігача розрізняють невключене (опосередковане) спостереження, коли події реєструються з боку, і включене (безпосереднє) спостереження, коли події аналізуються як би «зсередини».

Включене спостереження відноситься до найбільш складних і трудомістких видів спостереження, коли спостерігач повинен одночасно активно взаємодіяти із спостережуваним, встановлюючи з ним контакт, підтримуючи бесіду і фіксувати спостережувані параметри, так, щоб сам факт їх реєстрації не відволікав суб'єкта, за яким ведеться спостереження, і не викликав у нього негативних емоційних переживань.

За цільовими установками спостереження може бути класифіковане на пошукове (нестандартизоване), стандартизоване, діагностичне і контрольне.

Пошукове спостереження (пілотажне, обсерваційне, нестандартизоване) спрямоване на первинний аналіз (виявлення) ознак і елементів, побудову категоріальної схеми для подальшого стандартизованого спостереження. Пошукове спостереження вимагає від педагога достатньо високої кваліфікації, ніж застосування всіх стандартизованих методик.

Стандартизоване (статистичне) спостереження, засноване на використанні вже виробленої схеми, в рамках якої відомо, яка ознака (елемент спостереження) відноситься до певної діагностичної категорії. Стандартизоване спостереження реалізується: а) за допомогою звітності за встановленими формами, у встановлені терміни або б) за допомогою спеціально організованих обстежень.

Діагностичне спостереження має свою структуру і алгоритм: 1) фіксується загальна характеристика спостережуваної ситуації: вид і спрямованість діяльності дитини, взаємини між членами колективу, умови, місце аналізованої ситуації; 2) визначається типовість спостережуваного явища в окремої дитини або дитячого колективу (групи) порівняно з іншими аналогічними суб'єктами дослідження; 3) самими дітьми можуть даватися характеристики їх вчинків, емоційних станів, належність до референтної групи.

Спостереження може бути упередженим, суб'єктивним, коли дослідник приписує

суб'єктові невластиві йому думки і почуття. Спостереження може виступати як самостійна процедура і розглядатися як метод, включений в процес експериментування. Результати спостереження за випробовуваними в ході виконання ними експериментального завдання є найважливішою додатковою інформацією для дослідника. Перехід від даних спостереження до пояснення спостережуваного, що є виразом більш загальних законів пізнання, властиво й іншим неекспериментальним методам: опитування, анкетуванню, бесіді і вивченню продуктів діяльності

Тема 4. Сучасні закордоні методики педагогічної діагностики дітей раннього віку

Для діагностики стану психофізичного розвитку дітей раннього віку використовують методики: метричні; антропометричні; психометричні; психолого-педагогічні; педагогічні. Перший тип методик діагностики порушень розвитку представлений клінічним підходом, до якого можна віднести такі методики:

Шкала КАТ/КЛАМС Американської академії педіатрії (до 2 років) дозволяє оцінити формування навичок рішення наочних (розділ КАТ) і мовленнєвих (розділ КЛАМС) завдань, а також

розвиток моторики дитини (шкала розвитку макромоторики).

Метричні методи діагностики: щоденникові записи дослідників, які спостерігали за розвитком своїх дітей (методи щоденникових записів) і приймали отримані дані за норму: Біографічний нарис однієї дитини. Ч. Дарвін (1877); Як вивчати дитину. Керівництво до вивчення дитини від народження до трьох років. О.Г. Бібанова, М.О. Рибніков (1923); Духовний розвиток дитини. К. Бюлер (1924); Розвиток психіки дитини: Щоденник матері. Н.А. Менчінська (1957).

Антропометричні методи діагностики психічного розвитку вважаються менш поширеними в нашій країні, але успішно використовуються за кордоном та ґрунтуються на залежності кількісних показників від рівня психомовного розвитку дитини:

Шкали розвитку немовляти Bayley (від 1 до 42 місяців) передбачають обчислення індексів: ментального розвитку (MDI) і психомоторного розвитку (PDI);

Шкала ментального розвитку R. Griffiths (від 0 до 24 місяців) має кількісний критерій – визначається, якому віку відповідає психічний розвиток дитини (розрахунок інтелектуального коефіцієнта дитини);

Поведінковий тест новонароджених Graham (від 1 до 14 днів) складається з 6 субшкал і має кількісний критерій оцінювання;

Тестова методика Prechtl, Veintema (від 1 до 9 днів).

Психометричні методи оцінки розвитку застосовуються для раннього виявлення відставання дитини від однолітків у розвитку психічних і моторних функцій:

Шкала KID (Чистович, Ройтер, Шапіро, 2000) від 2 до 16 місяців та шкала RCDI-2000 (Шапіро, Чистович, 2000) від 1 року 2 місяців. До 3 років 6 місяців є опитувальниками, що описують різноманітні типові форми поведінки дітей перших років життя; основні принципи обох шкал цілком аналогічні, розрізняється лише віковий діапазон застосування;

Модифікований скринінговий тест-опитувальник M-CHAT Robins, Fein, Barton (від 16 місяців до 30 (48) місяців) використовується в практиці ранньої допомоги для виявлення ризику наявності аутизму та розладів аутистичного спектру;

Опитувальник темпераменту немовлят Carey, S. McDevit (від 4 до 8 місяців) дозволяє провести скринінгове дослідження темпераменту дітей;

Шкала поведінки новонароджених (NBAS) T. Brazelton від 2 днів до 6 тижнів життя здійснює

оцінку поведінки та неврологічного статусу дітей, виявляє дітей групи ризику;

Профіль психічного розвитку G.D. Alpern-Boll (від народження до 9 років) визначає, якому віку відповідає психічний розвиток дитини;

Порядкові (числові) шкали психологічного розвитку I. Uzgiris, J. McHunt на основі концепції психічного розвитку Ж. Піаже (від народження до 2 років). Психометрична оцінка розвитку відбувається в таких вікових проміжках: 0-3 місяці, 4-7 місяців, 8-11 місяців, 12-17 місяців і 18-24 місяці.

Денверський скринінг-тест розвитку (DDST) W.K. Frankenburg, J.B. Dodds (від 2 тижнів до 6 років). За допомогою даної шкали визначають рівень розвитку соціальної сфери, мовлення, загальної та дрібної моторики;

Мюнхенська функціональна діагностика розвитку з 9 місяців і до 3 років застосовується для оцінки загального психомоторного розвитку дітей раннього віку. Охоплює такі аспекти, як розвиток загальних рухів (ходіння), розвиток рухів кисті руки, сприйняття взаємозв'язків, розвиток мовлення, розуміння мовлення, соціальний розвиток і самостійність.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 5. Вплив сенсорно збагаченого середовища на розвиток малюків. Діагностичні методики контролю розвитку дітей раннього віку

«Контроль за розвитком і поведінкою дітей раннього віку» Н.М. Аксаріної та С.М. Кривіної (1970). Цей метод діагностики нервово-психічного розвитку дітей раннього віку відрізняється від існуючих в закордонній педагогіці та психології, оскільки він спирається на об'єктивне вивчення закономірностей перебігу розвитку дітей у визначених умовах виховання. Метод діагностики дозволяв ставити перед дитиною певні завдання і об'єктивно оцінювати її здібності та рівень розвитку. Метою діагностики є своєчасне виявлення первинних відхилень в розвитку і поведінці дитини для необхідної корекції;

«Діагностика нервово-психічного розвитку дітей» Г.В. Пантюхіної, К.Л. Печори та Е.Л. Фрухт, 1983 (від 10 днів до 3 років) містить методичні рекомендації щодо діагностики дітей раннього віку. Методика розділена на декілька частин за віком досліджуваних дітей;

«Діагностика психічного розвитку дітей першого року життя» О.В. Баженової, 1986 (від 2 до

12 місяців). Тест охоплює 98 діагностичних проб, розділених на 6 шкал: руховий, емоційний, сенсорний розвиток, дії з предметами, взаємодія з дорослими, голосова активність. Кожна з проб дозволяє оцінити рівень розвитку тієї або іншої поведінкової реакції;

Оцінка рівня психомоторного розвитку дитини (до 1 року) Л.Т. Журби та О.М. Мастюкової. Розвиток оцінюється за 7 нервово-психічними показниками (динамічними функціями): комунікабельність, голосові реакції, безумовні рефлекси, м'язовий тонус, асиметричний шийний тонічний рефлекс, ланцюговий симетричний рефлекс, сенсорні реакції. Оцінюються також рівень стигматизації, черепно-мозкова інервація і патологічні рухи, які допомагають виявити групу дітей з підвищеним ризиком затримки розвитку.

Тест «ГНОМ» (графік нервово-психічного обстеження немовлят), розроблений Г.В. Козловською та співавторами. Тест складається з 12 вікових субтестів. Психічний розвиток досліджується на 1-му році життя кожен місяць, після року – кожні три місяці, від 2 до 3 років – 1раз на півроку. Субтести складаються з 20 питань (завдань), що дозволяють тестувати розвиток сенсорних, моторних, емоційно-вольових, пізнавальних і поведінкових функцій.

В Україні було здійснено ряд наукових досліджень у напрямі психолого-педагогічного

вивчення дітей перших років життя та супроводу їх сімей, теоретичні та практичні відомості яких розкриваються в роботах ряду авторів: Т.І. Грицишиної, Т.Л. Гурковської, Н.В. Карпенко, В.О. Крамченко, К.Л. Крутій, В. Манової-Томової, Н.В. Манько, Л.О. Федорович, М.К. Шеремет та ін.

Аналіз психолого-педагогічних методик діагностики дітей раннього віку українських вчених, присвячених питанню розробки діагностичного матеріалу для дітей раннього віку з різними типами порушень в розвитку:

Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього віку (Л.О. Федорович, О.В. Гнітій, І.В. Макаренко). Посібник висвітлює теоретичні та практичні питання організації психолого-педагогічної діагностики психофізичного розвитку дітей раннього віку з метою забезпечення умов особистісно-орієнтованого навчання і виховання, повноцінного особистісного розвитку, а також виявлення дітей з проблемами психофізичного і мовленнєвого розвитку;

Психологічна діагностика раннього віку Василки Манової-Томової. Шкала оцінки психічного розвитку від 1 до 3 років (15-36 місяців) дозволяє визначити рівень психічного розвитку дитини та співставити його із календарним (фізіологічним) віком дитини;

Діагностика мовленнєвого розвитку дітей раннього віку К.Л. Крутій. Автор пропонує

оригінальні методики діагностування стану мовленнєвого розвитку дітей засобами лінгвістичних ігор із казковими сюжетами, а також варіанти застосування різноманітних методів і прийомів для корекції аграматизмів;

Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку Н.В. Манько (методика логопедичного обстеження дітей перших років життя).

Тема 6. Освітній простір та сенсорно збагачене середовище: проектування в закладі дошкільної освіти

Ідеї створення сенсорно збагаченого середовища в досвіді педагогів минулого.

Концепція створення сенсорно збагаченого середовища. Вимоги до розташування осередків активності. Міні-середовища вікових груп. Можливості лекотеки як організаційної форми створення сенсорно збагаченого середовища. Як створити предметно-сенсорно збагачене середовище вдома. Методичний кабінет закладу дошкільної освіти як осередок освітнього простору. Сучасні іграшки для дітей раннього віку. Соціокультурний простір сільського закладу дошкільної освіти.

Сенсорно збагачене середовище є складним утворенням, яке зорієнтоване на індивідуально-особистісний аспект розвитку, навчання і виховання кожної дитини раннього віку. Використовуючи дефініцію «сенсорно збагачене середовище», педагоги і психологи намагаються підкреслити, що розвиток, навчання, виховання і соціалізація дитини відбуваються не тільки під впливом дій педагога і не лише завдяки індивідуально-психологічним особливостям конкретного малюка.

Під сенсорно збагаченим середовищем розуміється природне або штучно створене соціокультурне оточення дитини, яке охоплює різні

види засобів і змісту дошкільної освіти, здатні забезпечити продуктивну діяльність малюка. Дефініції «сенсорно збагачене середовище» та «освітній простір» близькі, але не тотожні.

Освітній простір – багатовимірне утворення, яке охоплює сенсорно збагачене середовище, різні інституції, ЗМІ, суспільство тощо. У педагогічній теорії феномен освітнього простору розглядається широко – від державного рівня до особистісного, індивідуального простору пізнання і розвитку. На стан освітнього простору впливають різноманітні чинники, умови, зв'язки і взаємозв'язки суб'єктів освіти, багатовимірність, одночасність, системність і багаторівневність.

Освітній простір сучасного закладу – це специфічне місце й особливі умови формування особистості маленької дитини, а також педагогічної діяльності вихователів. Основою змісту освітнього простору як відкритої освітньої системи є ініціювання педагогами, батьками і громадськістю привласнення дітьми всіх компонентів змісту дошкільної освіти. Освітній простір ЗДО – це комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують усебічний розвиток дитини, який має певний зміст: у просторі здійснюються різноманітні типи і види діяльності, що адекватні потребам і здібностям дітей раннього і дошкільного віку; перевіряються гіпотези, відпрацьовуються зміст, форми, методи і технології сучасної дошкільної

освіти; відбувається взаємодія із закладами культури, спорту тощо; сучасне матеріально-технічне оснащення відповідно до змісту дошкільної освіти тощо. Освітній простір ЗДО складається з таких компонентів: взаємодія з різними освітніми інститутами, соціальними партнерами й учасниками педагогічного процесу; предметно-сенсорно збагачене середовище; освоєння змісту освіти для дітей раннього віку.

Тема 7. Вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища

Функції, види та форми вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища. Спостереження як один із основних видів вимірювання та оцінювання створеного сенсорно збагаченого середовища. Оцінка результатів як важлива складова оцінних моделей європейських країн. Шляхи відображення результатів вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища. Оціночні шкали вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища.

Поняття: діагностика, моніторинг, контроль. Використання для комплексної оцінки якості умов створеного сенсорно збагаченого середовища шкал ECERS-R і SSTEWS як інструменту саморозвитку системи. Шкали для комплексної оцінки якості; ECERS-R: сенсорно збагачене середовище;

експертна оцінка якості освіти; самооцінка; рефлексивні здібності.

ECERS і SSTEW – міжнародні методики з оцінювання середовища, описані у форматі шкали, зосереджені на умовах для розвитку дитини, навколо інтересів якої побудоване оцінювання. Шкали як орієнтири для забезпечення якісного дизайну простору.

Вимоги дизайну для повноцінного розвитку дітей: дошкільник має бути оточений результатами власної діяльності (європейський підхід – «голос дитини», «сліди дитини»); для гри створені різні простору, щоб гра могла тривати довго; багато можливостей у просторі для руху; освоєння культурних способів, але при цьому є можливість дуже багато втілювати власний задум у малюнках та інших творах; спальні повинні бути відкриті для гри; багато конструкторів і неструктурованих іграшок, матеріалів; мати можливість грати з водою і піском.

Авторська технологія «Стіни, стеля та підлога, які говорять» (К.Л. Крутій). Оптимальне перетворення освітнього простору дитячого садка. Оформлення освітнього простору коридору, музичної зали, кабінетів практичного психолога та вчителя-логопеда. Оформлення освітнього простору приймальної, групової та спальної кімнат.

Тема 8. Дизайн освітнього простору та наповнення середовища закладу дошкільної освіти

Категоріально-дефінітивний апарат дизайну. *Дефініція «дизайн».* Дизайн (від англ. design – проєктувати, креслити, задумати, а також проєкт, план, малюнок) – діяльність з проєктування естетичних властивостей промислових виробів («художнє конструювання»), а також результат цієї діяльності. Дизайн як навчальне проєктування.

Мета, завдання та об'єкт дизайну. *Метою дизайну* є вирішення проблем проєктування від найменшого елемента конструкції до глобальних великих і навіть утопічних ідей (є інструментом комунікації між людиною та об'єктом дизайну).

Завданням дизайну є: ергономіка – легкість у використанні об'єкта дизайну; інтерфейс користувача – психологічні особливості оператора, який працює з об'єктом дизайну.

Об'єкт дизайну – річ, що модифікується завдяки дизайну у напрямку вирішення проблем проєктування або соціальної привабливості (тюнінг).

Різновиди дизайну: анімаційний дизайн, архітектурний дизайн, Веб дизайн, графічний дизайн, дизайн міського середовища, дизайн інтер'єра, дизайн одягу, ландшафтний дизайн, проєктування взаємодії, індустриальний дизайн, еко дизайн тощо.

Тенденції дизайну: лаконічність, рух, об'єм; розвивається в бік багат шаровості та об'єму до світу більш об'ємних зображень. Сінемаграфія (сінемаграфіки) – це зображення порівняно нового зразка, які створюються із допомогою розробки у їхній композиції певних рухомих деталей. Геометрична тенденція (виникла у 2016 р.) – активне використання декількох геометричних елементів, переплетених зі стилем флет-дизайну (мінімалізм, або «площинний дизайн»); яскраві кольори. Художнє рішення освітнього простору: будівля закладу; колористика освітнього простору; використання кольорів в освітньому просторі; колористика природних матеріалів; кольорове світло; колористичні поєднання.

Тренди в дизайні. Вплив на дизайн ІТ, індустрії моди та медіа.

Декоративно-прикладне мистецтво – основа сучасного етнографічного дизайну. З історії розвитку: ремесло, дизайн і технології в Україні, за кордоном. Художньо-промислові центри в Україні. Особливості українського національного дизайну за традиційними матеріалами, формою, кольором, знаками-символами. Місце національного дизайну в освітньому просторі ЗДО.

Системний підхід до дизайну освітнього простору в контексті концепції сталого розвитку та екологічної стратегії. Концепти і стратегії дизайну освітнього простору в закладі освіти. Алгоритм

реалізації дизайну в умовах Нового освітнього простору. Універсальний дизайн в освітньому просторі: проектування, компоненти, принципи та вимоги. Визначення якості дизайну освітнього простору.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Мета самостійної роботи з дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку» – сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як важливої особистісної ознаки і професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати й контролювати власну діяльність.

Завдання – вивчення питань, винесених на самостійне опрацювання, засвоєння знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація здобутих на лекціях знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та творчих робіт, виявлення прогалин у системі знань із предмета, забезпечення підготовки до практичних занять, контрольного заходу та підсумкового контролю.

Для реалізації самостійної роботи у процесі вивчення навчальної дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку» здобувачі вищої освіти виконують завдання різних типів і рівнів складності, зокрема: опрацювання лекційного матеріалу; підготовка теоретичних питань з курсу; виконання завдань для самоконтролю; пошукова робота; опрацювання законодавчої та нормативно-правової бази,

періодичної літератури, першоджерел; підготовка рефератів, доповідей, повідомлень; розв'язання педагогічних задач та аналіз педагогічних ситуацій тощо. Засвоений у процесі самостійної роботи навчальний матеріал виноситься на поточний контроль.

Щоб самостійна робота була ефективною, здобувач має глибоко усвідомити її необхідність, мету й подальшу корисність для себе. Обов'язкові умови успішного виконання: точне й конкретне визначення завдання, його вмотивованість, знання методики виконання, терміни і форми контролю, надання консультативної допомоги з боку викладача.

Опрацювання лекційного матеріалу. Плідна та активна робота здобувачів на лекціях є запорукою успішного оволодіння змістом виучуваного матеріалу. На початку лекції, як правило, викладач оголошує тему, план, рекомендовану літературу, тому слід уважно слухати, аналізувати отриману інформацію, а також конспектувати найважливішу інформацію. Наприкінці лекції можна поставити викладачеві запитання, отримати роз'яснення незрозумілих положень. Належне ведення конспекту забезпечить збереження необхідної інформації, яку в будь-який час можна буде прочитати та проаналізувати.

Підготовка до практичних занять. У процесі самостійної підготовки до практичних

занять здобувачі повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати основну та додаткову літературу, відповідні нормативно-правові документи, опрацювати питання, які винесені на самостійне вивчення. Перевірку засвоєння знань слід здійснювати за допомогою питань для самоконтролю, які охоплюють основні положення, що підлягають засвоєнню відповідно до кожної теми дисципліни.

При підготовці до практичних занять здобувач уважно читає конспект лекції та аналізує повторно інформацію, звіряє наявність викладеного на лекції та законспектованого ним матеріалу із планом практичного заняття. Відсутність у конспекті матеріалу з окремих питань лекції, неповне розкриття того чи іншого питання або винесення їх на самостійне опрацювання зобов'язує здобувача звернутися до рекомендованих підручників, навчальних посібників чи нормативно-правових актів. Кращій підготовці до практичних занять сприятиме використання технічних засобів навчання, що допомагає здійснювати пошук і систематизацію необхідної інформації, мінімізує витрати часу на такі дії, оптимізує самостійну роботу здобувачів, надає їхнім доробкам закінченого й естетичного вигляду.

На практичних заняттях використовуються різні форми та методи контролю знань, як от: усне

опитування, дискусія, реферативні повідомлення та їх обговорення, вирішення практичних завдань, тестовий контроль та ін.

На практичному занятті слід чітко формулювати основні теоретичні положення; обґрунтовувати та доводити свої міркування і твердження; давати повну відповідь на поставлене запитання; доповнювати доповідача.

Загальні вимоги до учасників практичного заняття:

- обов'язково опрацювати рекомендовану літературу;

- підготуватися до виступу з кожного питання плану семінару;

- підготувати відповіді на питання для обговорення;

- рекомендовано виступати не з місця, а перед усією аудиторією;

- викладати думки своїми словами, а не завченими фразами;

- будувати виступ згідно з планом, користуючись конспектом лише в разі цитування першоджерел;

- враховувати, що кожен виступ має складатися з трьох частин: вступу, основної частини і висновку;

- вільно триматися перед аудиторією, грамотно і переконливо говорити;

– кожен здобувач бере участь в обговоренні всіх питань семінару;

– формулювання своєї позиції розпочинати словами «я вважаю, що...», «моя позиція з цього питання така...» і т.д.

Записи під час роботи з літературою. Під час опрацювання матеріалу у підручниках, посібниках, навчально-методичних виданнях потрібно вести записи, інакше малознайомий матеріал швидко забувається. Такі записи можна робити на полях книги чи статті (якщо це видання з вашої особистої бібліотеки), на окремих аркушах, у зошиті, на картках. На полях роблять помітки олівцем. Визначають найбільш важливі місця, доповнюють своїми знаннями чи міркуваннями викладене, позначають твердження, що були не зрозумілі. У разі необхідності такі помітки можна стерти. На окремих аркушах роблять записи для тематичних підборок матеріалу, який потім можна систематизувати. У зошитах опрацьовують великі за обсягом роботи. Картки використовують у разі подальшої систематизації обробленого матеріалу у вигляді картотеки. Записи повинні містити повні вихідні дані про видання, важливі положення, цифрові дані, основні факти, нові висновки тощо. Завдання таких записів – швидко відновлювати уявлення про зміст роботи, з вичерпною повнотою вміти відтворити важливі частини тексту.

Конспектування. У конспект вносяться найбільш важливі відомості з матеріалу, який вивчається самостійно. Кожний запис потрібно попередньо продумати. Писати слід чітко, використовувати зрозумілі скорочення слів та умовні позначення. У записах роблять інтервали, залишають береги на кожному аркуші, щоб можна було вносити доповнення, уточнення, виправлення, власні коментарі. Кожну нову думку починають з абзацу. Виділяють назви розділів, визначення, схеми, важкі та найбільш важливі місця. Конспект є ефективним, якщо міцно закріплює в пам'яті самостійно отриману інформацію.

Складання плану. План – це сукупність основних думок, назв елементів тексту у формі питання чи твердження. Самостійне складання плану сприяє глибокому аналізу тексту: розумінню структури, виділенню основних положень, визначенню головного, логічному членуванню матеріалу на частини, групуванню власних думок щодо опрацьованого матеріалу.

Формулювання тез. Тези – це коротко сформульовані основні положення тексту, стисле викладення головних його ідей, які увібрали в себе сутність переробленого самостійно матеріалу. Їх записують у вигляді цитат із тексту або своїми словами. У тезах внаслідок їх лаконічності відсутні приклади, що доводять певні факти.

Тестовий контроль. Одним із способів контролю знань здобувачів є тестове опитування. Особливість роботи при підготовці до тестового контролю полягає в тому, що правильне виконання тестових завдань потребує точних знань, а в окремих випадках – розвитку інтуїтивного мислення, оскільки під час тестування заборонено користуватися будь-якими джерелами. Тестове завдання складається з одного питання і декількох варіантів відповідей, серед яких одна чи кілька правильних. У кінці заняття викладач робить висновок щодо рівня підготовки здобувачів до заняття, відзначає позитивні і негативні сторони відповідей, аналізує їх та оцінює.

Написання реферату. Написання реферату розпочинається із складання змісту, який повинен містити такі елементи: вступ; 2–3 розділи, які можуть ділитись на підрозділи; висновки; список використаних джерел. У вступі визначається теоретичне і практичне значення теми. В основній частині розкривається зміст досліджуваної проблеми. Робота повинна завершуватись висновками, в яких викладаються основні результати дослідження, а також списком використаних джерел, оформлених згідно встановлених вимог.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Тема 1. Періодизація психічного розвитку в епоху раннього дитинства

Завдання для самостійного пошуку

1. Заповнити схему (сонечко): «Пренатальний ріст і розвиток».

2. Сформулювати рекомендації щодо встановлення соціального контакту немовляти з матір'ю (на вибір).

3. Підготуватися до співбесіди за змістом статей щодо впливу середовища на пренейт.

4. Зробити аналітичний огляд та систематизацію щодо тератогенів та їх дії на дитину та її матір.

5. Написати есе на тему: «Шляхи формування в майбутніх батьків знань щодо розвитку дитини в пренатальний період».

Тема 2. Психічний розвиток дитини раннього віку

Завдання для самостійного пошуку

1. Проаналізувати зміст програми «Маляточко» (структура, особливості).

2. Опрацювати зміст розділу «Пренатальний (внутрішньоутробний) період розвитку дитини» з програми «Маляточко». Підготувати письмово розгорнуте обґрунтування свого вибору. Зробити

висновки щодо повноти змісту, зручності програми для користування.

3. На основі опрацьованого матеріалу самостійно скласти схему «Показники стану розвитку новонародженої дитини» (С. 12 програми).

4. Обрати декілька творів, що можуть бути використані в музикотерапії майбутніх матерів (С. 12 програми), виписати їх. Презентуйте на практичному занятті з власними коментарями.

5. Зробити анотацію до статті: О.О. Дергунова Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна діяльність раннього дитинства. *Молодий вчений*. 2023. № 9 (121). С. 76–80.

Тема 3. Аналіз підходів до класифікації методів педагогічної діагностики. Спостереження та його різновиди

Завдання для самостійного пошуку

1. Підготувати конспект: «Групи методів педагогічної діагностики» (розробити схему).

2. Скласти картотеку журнальних статей (за останні 5 років) щодо методів діагностики дітей раннього віку з коротким анованим текстом до кожної – не менше 10 найменувань.

3. Підготувати діагностичний матеріал до спостереження за дитиною. Заповнити протокол спостереження за дитиною (відео пропонує викладач).

4. Заповнити схему (сонечко):
«Спостереження та його різновиди».

5. Розробити алгоритм підготовки до спостереження за дитиною раннього віку.

Тема 4. Сучасні закордонні методики педагогічної діагностики дітей раннього віку

Завдання для самостійного пошуку

1. Підготувати конспект: «Методики діагностики стану психофізичного розвитку дітей раннього віку: метричні; антропометричні; психометричні; психолого-педагогічні; педагогічні».

2. Підготуватися до моделювання ситуацій використання модифікованого скринінгового тесту-опитувальника M-CHAT (від 16 до 30 (48) місяців) для виявлення ризику наявності аутизму та розладів аутистичного спектру за попередньо розробленим конспектом у студентській аудиторії.

3. Підготувати діагностичний матеріал для використання Денверського скринінг-тесту розвитку (DDST) для визначення рівня розвитку соціальної сфери, мовлення, загальної та дрібної моторики.

4. Зробити короткий опис шкали розвитку немовляти Bayley (від 1 до 42 міс.).

5. Заповнити (на вибір: Самообслуговування – соціальний розвиток; Дрібна моторика; Загальна моторика; Мовлення; Мислення, сприймання)

тестовий лист розвитку дитини 1, 2, 3-го року життя і зробити узагальнені висновки.

Тема 5. Вплив сенсорно збагаченого середовища на розвиток малюків. Діагностичні методики контролю розвитку дітей раннього віку

Завдання для самостійного пошуку

1. Скласти тематичний словник до теми «середовище», «простір».

2. Скласти схему використання діагностичного інструментарію за «Діагностикою нервово-психічного розвитку дітей» Г.В. Пантюхіної, К.Л. Печори та Е.Л. Фрухт». Запропонувати схему на практичному занятті в аудиторії.

3. Дібрати необхідний матеріал (виготовити) для оцінки рівня психомоторного розвитку дитини (до 1 року) Л.Т. Журби та О.М. Мастюкової.

4. Добрати необхідний діагностичний матеріал до «Психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей раннього віку» (автори – Л.О. Федорович, О.В. Гнітій, І.В. Макаренко).

5. Зробити розбір діагностики «Контроль за розвитком і поведінкою дітей раннього віку» Н.М. Аксаріної та С.М. Кривіної.

Тема 6. Освітній простір та сенсорно збагачене середовище: проектування в закладі дошкільної освіти

Завдання для самостійного пошуку

1. Скласти конспект до теми: «Простір і середовище: сутність і проблеми створення. Проектування освітнього простору ЗДО» (текст надається викладачем).

2. Підготувати наочний матеріал на тему: «Сучасні іграшки для дітей раннього віку».

3. Опрацювати матеріали до теми: «Роль сенсорно збагаченого середовища в розвитку особистості малюка».

4. Скласти рекомендації до створення міні-середовищ вікових груп.

5. Підготувати нотатки до обговорення проблеми щодо можливостей лекотеки як організаційної форми створення сенсорно збагаченого середовища.

Тема 7. Вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища

Завдання для самостійного пошуку

1. Скласти конспект: «Функції, види та форми вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища».

2. Підготуватися до обговорення статі «Авторська технологія «Стіни, стеля та підлога, які

говорять» (автор - К.Л. Крутій, журнал «Дошкільне виховання», 2019. №№ 1, 3. 4).

3. Скласти схему порівняння шкал для комплексної оцінки якості ECERS-R і SSTEW (матеріал надається викладачем).

4. Зробити короткий опис умов якісної організації сенсорно збагаченого середовища.

5. Зробити схематичний аналіз підшкали «Простір і меблювання», відповідно за методикою ECERS-3.

Тема 8. Дизайн освітнього простору та наповнення середовища ЗДО.

Завдання для самостійного пошуку

1. Скласти схему категоріально-дефінітивний апарат дизайну.

2. Проаналізувати системний підхід до дизайну освітнього простору в контексті концепції сталого розвитку та екологічної стратегії.

3. На основі опрацьованого матеріалу скласти схему «Алгоритм реалізації дизайну в умовах Нового освітнього простору».

4. Проілюструвати прикладами проєктування освітнього простору відповідно до універсального дизайну в освіті.

5. Підібрати декілька варіантів дизайну освітнього простору в ЗДО. Презентувати на практичному занятті з власними коментарями.

КОНТРОЛЬНІ І ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СРС

Тема 1. Періодизація психічного розвитку в епоху раннього дитинства

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень

1. Авторські системи і програми виховного впливу на розвиток дитини в пренатальний період.
2. Комплекс пожвавлення як встановлення соціального контакту з матір'ю.
3. Тенденції пренатального розвитку і вплив середовища на пренейт.
4. Порівняльна періодизація психічного розвитку і психопатологічної симптоматики в дитинстві.

Тема 2. Психічний розвиток дитини раннього віку

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень

1. «Комплекс пожвавлення» як перша форма соціальної поведінки дитини.
2. Найважливіші надбання у психічному розвитку новонародженого.
3. Основні досягнення психічного розвитку в немовлячому віці.
4. Актуалізація спільної діяльності дитини з дорослим.

Тема 3. Аналіз підходів до класифікації методів педагогічної діагностики. Спостереження та його різновиди

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень

1. Особливості діагностування дітей раннього віку.
2. Сутність методів педагогічного дослідження.
3. Опитувальні методи діагностики.
4. Структура і алгоритм спостережень.

Тема 4. Сучасні закордонні методики педагогічної діагностики дітей раннього віку

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень

1. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього віку.
2. Досвід зарубіжних країн щодо діагностики дітей раннього віку (країна на вибір).
3. Педагогічні методики діагностики стану психофізичного розвитку дітей раннього віку.
4. Шляхи вдосконалення психолого-педагогічної діагностики дітей раннього віку.

Тема 5. Вплив сенсорно збагаченого середовища на розвиток малюків. Діагностичні методики контролю розвитку дітей раннього віку

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень:

1. Створення розвивального освітнього середовища.

2. Механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища.

3. Компоненти сенсорного середовища групи дітей раннього віку.

4. Тест «ГНОМ» (графік нервово-психічного обстеження немовлят).

Тема 6. Освітній простір та сенсорно збагачене середовище: проєктування в закладі дошкільної освіти

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень:

1. Ідеї створення сенсорно збагаченого середовища в досвіді педагогів минулого.

2. Сенсорно збагачене середовище закладу дошкільної освіти як компоненту освітнього простору.

3. Природна структурована гра дітей раннього віку як складова сенсорно збагаченого середовища

4. Побудова сенсорно збагаченого середовища в ЗДО.

Тема 7. Вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень:

1. Спостереження як один із основних видів вимірювання та оцінювання створеного сенсорно збагаченого середовища.

2. Шляхи відображення результатів вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища.

3. Сенсорні еталони та принципи створення сенсорно збагаченого середовища.

4. Технологія перетворення освітнього середовища.

Тема 8. Дизайн освітнього простору та наповнення середовища ЗДО.

Теми для рефератів, доповідей та повідомлень:

1. Концепти і стратегії дизайну освітнього простору в закладі освіти.

2. Шляхи структурування освітнього простору.

3. Визначення якості дизайну освітнього простору.

4. Компоненти і принципи універсального дизайну освітнього простору.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА КОНТРОЛЮ ДОСЯГНУТИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

1. Допологовий, утробний розвиток індивіда, під час якого відбувається розгортання успадкованого ним потенціалу – це...

- а) психологічний розвиток;
- б) онтогенез;
- в) емоційний розвиток;
- г) пренатальний розвиток.

2. Пренейт – це:

- а) ненароджена дитина;
- б) плід;
- в) недоношена дитина;
- г) новонароджена дитина.

3. Новоутворення віку – це:

а) певні утворення психіки дитини, які вперше з'являються наприкінці періоду дошкільного дитинства;

б) певні утворення психіки дитини, які вперше з'являються наприкінці першого місяця життя;

в) певні утворення психіки дитини, які вперше з'являються наприкінці певного періоду;

г) певні утворення психіки дитини, які вперше з'являються після першого року життя.

4. У ранньому віці – провідний тип діяльності:

- а) предметна або діяльність з іграшками;
- б) предметна або діяльність із предметами;
- в) діяльність із предметами довкілля;
- г) предметна або діяльність із предметами довкілля.

5. Протиріччя віку є:

- а) рушійними силами формування особистості;
- б) рушійними силами виховання;
- в) рушійними силами освіти;
- г) рушійними силами розвитку.

6. Соціальна ситуація розвитку – це:

- а) єдина і неповторна, специфічна для певного вікового періоду система стосунків дорослого з дитиною;
- б) специфічна для певного вікового періоду система стосунків дорослого з дитиною, яка створює оптимальні умови розвитку для малюка;
- в) єдина і неповторна, специфічна для певного вікового періоду система стосунків дорослого з дитиною, яка створює оптимальні умови розвитку для малюка;
- г) система стосунків дорослого з дитиною, яка створює оптимальні умови розвитку для малюка.

7. Розвиток, що проявляється в дозрівання анатоμο-фізіологічних структур, зміни функцій різних систем і органів людини – це...

- а) психологічний розвиток;
- б) онтогенез;

- в) біологічний розвиток;
- г) пренатальний розвиток.

8. Розвиток, що виражається в ускладненні психічних процесів – почуттів, відчуттів, сприйняття, мислення, пам'яті, уяви – це...

- а) психічний розвиток;
- б) онтогенез;
- в) біологічний розвиток;
- г) пренатальний розвиток.

9. З'єднана до купи клітина, що утворюється внаслідок злиття чоловічої й жіночої статевих клітин – це...

- а) пренейт;
- б) зигота;
- в) плід;
- г) ембріон.

10. Організм, починаючи зі стадії зиготи до народження чи виходу з яйцевих оболонок – це...

- а) пренейт;
- б) зигота;
- в) плід;
- г) ембріон.

11. Пренатальний (внутрішньоутробний) період складається з:

- а) початкового, проміжного, заключного періодів;
- б) початкового, ембріонального, фетального періодів;

в) період ділення, організації клітин, утворення ембріона;

г) першого, середнього, проміжного, останнього періодів.

12. Пренатальний розвиток можна розглядати з позицій розділення його на триместри, а саме:

а) перший триместр – з 1-го тижня до 13 тижнів, другий – з 13 тижнів до закінчення 25-го тижня і третій – з 26-го тижня до 38-го тижня;

б) початковий триместр – від моменту зачаття до 20 тижнів, проміжний – з 20 тижнів до закінчення 35-го тижня і заключний – з 35-го тижня до пологів, які в нормі відбуваються приблизно через 38 тижнів після зачаття;

в) перший триместр – від моменту зачаття до 13 тижнів, другий – з 13 тижнів до закінчення 25-го тижня і третій – з 26-го тижня до пологів.

13. Чинники, під впливом яких виникають вроджені вади розвитку – це...

а) середовище;

б) екзогенні фактори;

в) спосіб життя;

г) тератогени.

14. Позитивна емоційно-дійова реакція новонародженого на появу дорослого, особливо на голос матері, її обличчя, дотики – це...

а) онтогенез психіки;

б) психічний розвиток;

- в) комплекс поживлення;
- г) емоційно-вольовий розвиток.

15. Період від 1 року до 3 років, де відбуваються зміни в особистісному розвитку, пізнавальній сфері, соціальному розвитку – це...

- а) ембріональний період;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) немовлячий період.

16. Розвиток відчуттів і сприймання, уявлень про предмети: їх форму, колір, величину, розташування у просторі – це...

- а) сенсорний розвиток дитини;
- б) психофізичний розвиток дитини;
- в) соціальний розвиток дитини;
- г) емоційно-вольовий розвиток дитини.

17. Виділяють два сенсомоторні методи, які використовує дитина для своєї пізнавальної діяльності – обстеження і порівняння?

- а) так;
- б) ні.

18. Шлях пізнання, спосіб побудови та обґрунтування наукового знання, пізнання предмету науки – це...

- а) метод;
- б) принцип;
- в) прийом;
- г) закономірність.

19. Засоби отримання достовірного знання, досягнення конкретних наукових результатів – це...

- а) прийоми;
- б) методи дослідження;
- в) закономірності;
- г) принципи.

20. Цілеспрямоване спостереження за дитиною в різних видах діяльності, застосування різноманітних індивідуальних завдань – це...

- а) спостереження;
- б) вивчення продуктів діяльності;
- в) діагностування розвитку дитини;
- г) експериментування.

21. Метод збору первинної інформації на основі цілеспрямованого сприймання, подій, які відбуваються з дітьми – це...

- а) спостереження;
- б) вивчення продуктів діяльності;
- в) діагностування розвитку дитини;
- г) експериментування.

22. Методичний прийом, який використовується з метою отримання психологічної інформації з допомогою системи запитань – це...

- а) анкетування;
- б) тестування;
- в) бесіда;
- г) педагогічне інтерв'ю.

23. Метод встановлення особливостей дитини, шляхом отримання інформацію від батьків за допомогою підготовлених запитань – це...

- а) анкетування;
- б) тестування;
- в) бесіда;
- г) педагогічне інтерв'ю.

24. Метод, який використовують для оцінювання знань, діагностування здібностей та рис особистості – це...

- а) анкетування;
- б) тестування;
- в) бесіда;
- г) педагогічне інтерв'ю.

25. Метод отримання інформації за допомогою усного опитування заздалегідь підготовленим планом – це...

- а) анкетування;
- б) тестування;
- в) бесіда;
- г) педагогічне інтерв'ю.

26. Сукупність умов, що оточують людину та взаємодіють з нею як з організмом і особистістю – це...

- а) соціальна дійсність;
- б) середовище;
- в) соціальна ситуація розвитку;
- г) навколишні фактори.

27. Чи правильним є твердження: «Завдання вихователя закладу дошкільної освіти – створити для дітей своєї групи розвивальне предметне, природне, просторове і соціальне середовище, яке б забезпечувало виключно ігрові цілі»?

а) так;

б) ні.

28. Предметне розвивальне середовище – це...

а) це простір життєдіяльності дитини; умови, у яких відбувається навчання і виховання дитини в дошкільному закладі, у том числі спеціальне і предметно-просторове;

б) це система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку;

в) це фауна і флора, водойми, річки, море, заказники, космос, що оточують дитину і впливають на її розвиток;

г) це суспільні, матеріальні і духовні умови існування і життєдіяльності дитини.

29. Освітній простір – це...

а) багатовимірне утворення, яке охоплює сенсорно збагачене середовище, різні інституції, ЗМІ, суспільство тощо; специфічне місце й особливі умови формування особистості;

б) спеціально змодельовані умови, що забезпечують різноманітні варіанти вибору шляху розвитку і дорослішання особистості;

в) складне утворення, яке зорієнтоване на індивідуально-особистісний аспект розвитку, навчання і виховання кожної дитини раннього віку;

г) система взаємовідносин, що склалась у суспільстві, в конкретному соціумі; це люди, суспільство, певна спільнота, соціальне докільля люди створюють самі за певними законами і нормами спілкування; це суспільні матеріальні і духовні умови життєдіяльності особистості.

30. Предметно-просторове розвивальне середовище – це...

а) це простір життєдіяльності дитини; умови, у яких відбувається навчання і виховання дитини в дошкільньому закладі, у том числі спеціальне і предметно-просторове;

б) це система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку;

в) це організація простору і використання обладнання відповідно з цілями безпеки, психологічного благополуччя дитини, її розвитку;

г) це суспільні, матеріальні і духовні умови існування і життєдіяльності дитини.

Ключі до розв'язання тестів

1-г; 2-а; 3-в; 4-б; 5-г; 6-в; 7-в; 8-а; 9-б; 10-г;
11-б; 12-в; 13-г; 14-в; 15-б; 16-а; 17-а; 18-а; 19-б; 20-
в; 21-а; 22-а; 23-в; 24-б; 25-г; 26-б; 27-б; 28-б; 29-а;
30-в.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Порівняльна періодизація психічного розвитку і психопатологічної симптоматики в дитинстві.

2. Поняття про пренатальний онтогенез. Пренатальний ріст і розвиток. Ембріональний період (пренейт). Фетальний період.

3. Вік немовляти.

4. Комплекс пожвавлення як встановлення соціального контакту з матір'ю.

5. Вік раннього дитинства. Тенденції пренатального розвитку і вплив середовища на пренейт.

6. Критичні періоди пренатального розвитку. Тераптогени та їх дія.

7. Психічний розвиток новонародженої дитини. Поява «комплексу пожвавлення» як першої форми соціальної поведінки дитини.

8. Найважливіші надбання у психічному розвитку новонародженого.

9. Психічний розвиток дитини першого року життя. Основні досягнення психічного розвитку в немовлячому віці.

10. Спілкування дитини з дорослим як їхня спільна діяльність.

11. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна діяльність дитини раннього віку.

12. Групи методів педагогічної діагностики.
13. Типологія методів за цільовим призначенням.
14. Спостереження і його різновиди.
15. Мета спостереження, загальні завдання спостереження.
16. Класифікація спостереження за цільовими установками.
17. Діагностичне спостереження, структура й алгоритм.
18. Методики діагностики стану психофізичного розвитку дітей раннього віку: метричні; антропометричні; психометричні; психолого-педагогічні; педагогічні.
19. Методики діагностики порушень розвитку за клінічним підходом.
20. Шкали розвитку немовляти Bayley (від 1 до 42 місяців).
21. Поведінковий тест новонароджених Graham (від 1 до 14 днів).
22. Модифікований скринінговий тест-опитувальник M-CHAT (від 16 міс. до 30 (48) місяців) для виявлення ризику наявності аутизму та розладів аутистичного спектру.
23. Денверський скринінг-тест розвитку (DDST) для визначення рівня розвитку соціальної сфери, мовлення, загальної та дрібної моторики.

24. Діагностика «Контроль за розвитком і поведінкою дітей раннього віку» Н.М. Аксаріної та С.М. Кривіної.

25. Оцінка рівня психомоторного розвитку дитини (до 1 року) Л.Т. Журби та О.М. Мастюкової.

26. Тест «ГНОМ» (графік нервово-психічного обстеження немовлят), розроблений Г.В. Козловською та співавторами.

27. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей раннього віку К.Л. Крутій.

28. Простір і середовище: сутність і проблеми створення. Проектування освітнього простору ЗДО.

29. Сенсорно збагачене середовище закладу дошкільної освіти як компонент освітнього простору.

30. Роль сенсорно збагаченого середовища в розвитку особистості малюка. Ідеї створення сенсорно збагаченого середовища в досвіді педагогів минулого.

31. Концепція створення сенсорно збагаченого середовища. Вимоги до розташування осередків активності.

32. Міні-середовища вікових груп. Можливості лекотеки як організаційної форми створення сенсорно збагаченого середовища.

33. Сучасні іграшки для дітей раннього віку.

34. Функції, види та форми вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища.

35. Спостереження як один із основних видів вимірювання та оцінювання створеного сенсорно збагаченого середовища.

36. ECERS і SSTEWS – міжнародні методики з оцінювання середовища.

37. ECERS і SSTEWS як орієнтири для забезпечення якісного дизайну простору.

38. Вимоги дизайну для повноцінного розвитку дітей раннього віку.

39. Європейський підхід до створення сенсорно збагаченого середовища – «голос дитини», «сліди дитини».

40. Створення середовища для ігрової діяльності малюків.

41. Конструктори і неструктуровані іграшки та матеріали в сенсорно збагаченому середовищі.

42. Ігри з водою і піском в сенсорно збагаченому середовищі.

43. Авторська технологія «Стіни, стеля та підлога, які говорять» (К.Л. Крутій).

44. Оптиміальне перетворення освітнього простору закладу дошкільної освіти.

45. Оформлення освітнього простору рекреацій, музичної зали.

46. Оформлення освітнього простору кабінетів практичного психолога та вчителя-логопеда.

47. Оформлення освітнього простору групової та спальної кімнат.

48. Оцінка результатів як важлива складова оцінних моделей європейських країн.

49. Шляхи відображення результатів вимірювання та оцінювання умов створеного сенсорно збагаченого середовища.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Контроль і облік самостійної роботи з дисципліни «Створення сенсорно-збагаченого середовища для дітей раннього віку» здійснюється в межах поточного контролю шляхом оцінювання за чотирибальною (національною) шкалою різних видів робіт:

- виступ з основного питання;
- усна доповідь;
- доповнення, запитання до того, хто відповідає, рецензія на виступ;
- участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття;
- аналіз джерельної літератури;
- письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи, реферати тощо);
- самостійне опрацювання тем;
- підготовка тез, конспектів навчальних або наукових текстів;
- систематичність роботи на заняттях, активність під час обговорення питань та ін.

Оцінювання кожного виду роботи проводиться за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») з використанням таких методів контролю: індивідуальне опитування (усне, письмове, тестове); фронтальне опитування; експрес-опитування; термінологічний диктант;

спостереження за роботою здобувачів при розв'язуванні педагогічних задач, участі в інтерактивних вправах, дискусіях; перевірка творчих робіт, творів-есе тощо.

Критеріями оцінки є:

1) для усних відповідей – повнота розкриття питання; логіка викладання, культура мови; емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

2) для виконання письмових завдань – повнота розкриття питання; цілісність, системність, логічність, вміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи.

Оцінювання відповіді на практичному занятті:

Оцінка «**відмінно**» ставиться, якщо здобувач вільно володіє матеріалом, дає повну, чітку відповідь на питання, опанував базову й додаткову літературу з теми, демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу.

Оцінка «**добре**» ставиться, якщо здобувач володіє матеріалом на достатньому рівні, дає повну відповідь, але припускається деяких неточностей у вживанні професійної лексики, частково демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу.

Оцінка «**задовільно**» ставиться, якщо здобувач не дає конкретну відповідь, відхиляється

від суті питання, відповідає на поставлені запитання з помилками, відчуває труднощі при встановленні зв'язку між питанням та його практичним застосуванням.

Оцінка **«незадовільно»** ставиться, якщо здобувач не засвоїв матеріал, не дає конкретної відповіді на питання, не наводить прикладів, не ознайомлений базовою та додатковою літературою з дисципліни, не здатний висвітлити поставлене питання.

Оцінювання тестових завдань:

«Відмінно» – 80%-100% правильних відповідей.

«Добре» – 60%-70% правильних відповідей.

«Задовільно» – 40%-50% правильних відповідей.

«Незадовільно» – 40% правильних відповідей.

Оцінювання реферату:

– оцінка **«відмінно»** – реферат написано самостійно, формальні вимоги до реферату дотримано, проблему повністю розкрито, висновки містять чіткі пропозиції. Для написання реферату здобувач використав не тільки підручники, а і першоджерела;

– оцінка **«добре»** – реферат написано самостійно, всі вимоги дотримані, проблема розкрита, наявні граматичні помилки;

– оцінка **«задовільно»** – реферат написано самостійно, але не всіх вимог дотримано, розкриття проблеми неповне;

– оцінка **«незадовільно»** – реферат написано не самостійно, вимог не дотримано, проблему не розкрито.

Оцінювання контрольної роботи:

«Відмінно» – заслуговує здобувач, який виявив всебічні та глибокі знання пройденого матеріалу, засвоїв базову і ознайомився з додатковою літературою, дає повні, обґрунтовані, вірні відповіді на всі питання, передбачені варіантом контрольної роботи; демонструє знання і розуміння основних категорій і понять дисципліни; наводить вдалі приклади, може зробити узагальнення.

«Добре» – заслуговує здобувач, що виявив повне знання програмового матеріалу; засвоїв базову та додаткову літературу, виявив системний характер знань з дисципліни і здатний до самостійного їх поповнення, але ним допущені незначні помилки у формулюванні термінів, наведенні прикладів.

«Задовільно» – заслуговує здобувач, що дає поверхові, неточні відповіді на питання, припускається помилок у наведенні прикладів, слабо володіє професійною термінологією, не зовсім розуміє сутність основних категорій.

«Незадовільно» – здобувач дає неправильні

відповіді на всі запитання, передбачені варіантом контрольної роботи, не знайомий з базовою літературою; не розуміє сутності основних категорій.

РОЗПОДІЛ ВАГОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ

<i>Модульний контроль</i>	
АУДИТОРНА ТА САМОСТІЙНА РОБОТА	
ЗМ1 – ЗМ2	
Лекційні, (практичні) заняття	Контрольний захід (контрольна робота)
Середнє арифметичне оцінок за національною шкалою	оцінка за національною шкалою
$k_1 - 0,6$	$k_2 - 0,4$

**Самостійна та індивідуальна робота інтегрована з аудиторною.*

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Інтервальна шкала	Оцінка в балах за шкалою ECTS	Оцінка ECTS	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою для заліку
4,51-5,00	90 – 100	A	Високий (творчий)	зараховано
4,01-4,50	82-89	B	Достатній (конструктивно-варіативний)	зараховано
3,51-4,00	75-81	C		
3,16-3,50	69-74	D		
2,51-3,15	60-68	E	Середній (репродуктивний)	зараховано
1,51-2,50	35-59	FX	Низький (рецептивно-продуктивний)	Не зараховано з можливістю повторного складання
0,00-1,50	0-34	F		Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n766>

Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628>

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с.

Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341>

Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти», затверджений Наказом міністерства економіки України від 19.10.2021 р. No 755-21. URL: <https://document.vobu.ua/doc/>

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базові джерела

1. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 324 с.

2. Крутій К.Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2005. 206 с.

3. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 320 с.

4. Крутій К.Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оптимальне перетворення освітнього простору дитячого садка. *Дошкільне виховання*. 2019. № 1. С.3–8.

5. Крутій К.Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оформлення освітнього простору приймальної, групової та спальної кімнат. *Дошкільне виховання*. 2019. № 3. С.16–19.

6. Крутій К.Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оформлення освітнього простору коридору, музичної зали, кабінетів практичного психолога та вчителя-логопеда. *Дошкільне виховання*. 2019. № 4. С.14–17.

7. Попович О.М., Крутій К.Л. Що таке сенсорно збагачене середовище. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2020. № 10. С. 6–10.

8. Крутій К. Л., Попович О. М. ECERS-R для оцінки сенсорно збагаченого середовища груп раннього віку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2020. № 10. С. 11–14.

9. Манова-Томова В. Психологічна діагностика раннього віку. К.: Вища школа, 1978. 167 с.

10. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: Науково-методичний посібник. К.: КНТ, 2008. 256 с.

11. Федорович Л.О., Федорович Л.О., Гнітій О.В., Макаренко І.В. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошк. віку: навч.-метод. посіб. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217 с.

Допоміжні джерела:

1. Гасюк Н.І. Оцінка психомоторного розвитку передчасно народжених дітей на першому році життя. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії.* № 3-1 (51) / том 15 / 2015. С. 368-371.

2. Зданевич Л.В., Атрощенко Т.О., Попович О.М. Запровадження шкал експертизи сенсорно збагаченого середовища ECERS-R та

SSTEW в Україні. *Науковий вісник льотної академії. Сер.: Педагогічні науки*. Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. Вип. 9. С. 147–155.

3. Зданевич Л. В., Попович О. М. До питання особистісного розвитку дітей раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: «Педагогіка та психологія»*. Мукачево: МДУ, 2019. Вип. 2 (10), ч. 2. С. 55–57.

4. Зданевич Л.В., Попович О.М. Розвиток дітей раннього віку. Завдання для самостійної роботи до змістового модуля навчальної дисципліни «Педагогіка раннього і дошкільного дитинства з історією педагогіки» для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта: навч. посіб. Хмельницький: ХГПА, 2022. 171 с.

5. Іванова В.В., Попович О.М. Розвиток сенсорних навичок у дітей дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Перспективи та інновації науки. Сер.: «Педагогіка», «Психологія», «Медицина»*. Київ, 2023. № 4 (22). С. 119–129.

6. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку: виклики та шляхи розв'язання / С. Сисоєва, О. Рейпольська. *Освіта XXI століття: Реалії, виклики, тенденції розвитку*: [кол. моногр.] / за наук. ред. проф. Г. Цветкової. Hameln: InterGING, 2020. С. 84–100.

7. Крутій К.Л., Попович О.М. Вплив сенсорно-інформаційного перевантаження на розвиток дошкільників в освітньому середовищі. Стратегічні пріоритети філології й лінгводидактики в умовах реформування освітньої системи в Україні: зб. праць за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. (Старобільськ, 10 квіт. 2020 р.). Старобільськ, 2020. С. 6–11.

8. Маляточко: програма розвитку дітей пренатального та раннього віку. Програма розвитку дітей пренатального та раннього віку / автор. колектив Голюк О. А., Деснова І. С., Зданевич Л. В., Король А. В., Крутій К. Л., Лазаренко Н. І., Попович О. М., Родюк Н. Ю., Федорович Л. О.; наук. кер. К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020. 90 с.

9. Попович О. М. Механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку в умовах родини та закладу освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.: 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 71. С. 196–201.

10. Попович О. М. Модель проєктування сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб.

матеріалів V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 22–23 квіт. 2021 р.). Вінниця, 2021. Вип. 10. С. 394–397.

11. Попович О. М. Особливості створення сенсорно збагаченого середовища в групах раннього віку. *Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки*. Ужгород-Кропивницький: Видавництво «Код», 2023. Вип. 4. С. 92–97.

12. Попович О.М. Природна структурована гра дітей раннього віку як складова сенсорного збагачення середовища. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі: зб. тез доповідей III всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Мукачєво, 6 лист. 2020 р.). Мукачєво: МДУ, 2020. С. 268–270.

13. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

14. Рейпольська О.Д. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

15. Савко Л.М., Попович О.М. Розвивальне середовище як засіб виховання самостійності у дітей дошкільного віку. *Наука майбутнього: зб.*

наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених. Мукачєво: МДУ, 2018. Вип. 1 (1). С. 217–220.

16. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив: Більська О. В., Богущ А. М., Голюк О. А., Дем'яненко О. Є., Деснова І. С., Зданевич Л. В., Каплуновська О. М., Кахіані Ю. В., Кіт Г. Г., Король А. В., Крутій К. Л., Курінна С. М., Курінний Я. В., Лазаренко Н. І., Маковецька Н. В., Молнар Т. І., Пахальчук Н. О., Пісоцька Л. С., Попович О. М., Присяжнюк Л. А., Родюк Н. Ю., Стеценко І. Б., Федорович Л. О., Шикиринська О. А., Шоробура І. М.; наук. кер. К. Л. Крутій. Запоріжжя: Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2020. 244 с.

Навчальне видання

**СТВОРЕННЯ СЕНСОРНО-
ЗБАГАЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ:
Методичні рекомендації
до організації самостійної роботи**

для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта

Укладачі

О. М. Попович, О. В. Граб
1,78 др.арк.

Тираж 10 пр.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи*

*до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів*

*і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6984 від 20.11.2019 р.*

*Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м.Мукачево, вул.Ужгородська, 26*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>